

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΤΗΝ ΚΑΝΤΖΑ ΑΤΤΙΚΗΣ

Η ανασκαφή στην Κάντζα της Αττικής που έγινε αυτό το καλοκαίρι, υπήρξε ενδιαφέρουσα για δύο κυρίως λόγους: πρώτα γιατί πρόσθεσε μερικές ακόμη πληροφορίες στην ελάχιστη ερευνημένη εποχή του 12ου αι. μ.Χ. στην Αττική και ύστερα γιατί δόθηκε μία ακόμη απάντηση στα ερωτηματικά και στις εικασίες που είχαν κατά καιρούς διατυπωθεί για τον χώρο αυτό.¹

Η Κάντζα ανήκει στην κοινότητα της Παλλήνης που διατήρησε το όνομα του αρχαίου δήμου της Αντιοχίδος φυλής, αλλά στην εποχή της Τουρκοκρατίας μετωνομάσθηκε σε Χαρβάτι. Όλη η περιοχή βρίθεται αρχαίων λειψάνων, επιφανειακών πολλές φορές, που μαρτυρούν την πυκνή κατοίκησή της συνεχώς, από την αρχαιότητα μέχρι τα Μεσαιωνικά χρόνια.²

Στο δεύτερο μισό του 4ου αι. π.Χ., θα πρέπει να είχε συσταθεί εδώ Κοινό με κέντρο το Ιερό της Αθηνάς Παλληνίδος³ που τοποθετείται με μεγαλύτερες πιθανότητες βορειότερα, στην εκκλησιά του Αγ. Γεωργίου στον Γέρακα⁴.

Η έρευνά μας έγινε στον χαμηλό γήλοφο που βρίσκεται σε απόσταση 250 μ. περίπου ανατολικά της λεωφόρου Αθηνών-Λαυρίου, στην κορυφή του οποίου είναι χτισμένος ο μικρός καμαροσκεπαστος μονόκλιτος ναός του Αγ. Νικολάου των χρόνων της Τουρκοκρατίας⁵.

Εμπρός από τον ναό, σε μικρή απόσταση προς τα δυτικά, βρίσκεται στημένο πάνω σε πρόχειρο τσιμέντινο βάθρο το κολοσσιαίο λιοντάρι της Κάντζας, από Πεντελικό μάρμαρο (σωζ. ύψος: 1,50 μ. μήκος: 1,40 μ.) (1. φωτογραφ.). Το άγαλμα που έχει χρονολογηθεί στο τέλος του 4ου αι. π.Χ. (είναι άλλωστε προφανής η ομοιότητά του προς το σύγχρονό του λιοντάρι της Χαϊρώνειας)⁶, είναι ακρωτηριασμένο και στα τέσσερα άκρα, το ρύγχος του έχει υποστεί μεγάλη φθορά και η ουρά του δεν σώζεται καθόλου.

Όπως φαίνεται από διάφορους θρύλους της περιοχής που συνδέονται με το λιοντάρι, θα πρέπει να ήταν ορατό στον χώρο αυτό, για πολλά χρόνια⁷. Εξ άλλου ξένοι περιηγητές που πέρασαν από κει τον περασμένο αιώνα, δίνουν περιγραφές του λιονταριού και κάνουν διάφορες απόπειρες χρονολόγησης και ερμηνείας της ύπαρξής του σ' αυτό το σημείο. Ο Milchhöfer μάλιστα το θεώρησε Ρωμαϊκών χρόνων⁸. Τα σχεδιάσματα που συνοδεύουν συνήθως τις περιγραφές των περιηγητών⁹ δείχνουν ότι το λιοντάρι κειτόταν στο έδαφος, βορειοδυτικά της σημερινής του θέσης, εκεί όπου τώρα βρίσκεται μία εληιά.

Ενδιαφέρουσα είναι η απεικόνιση του χώρου που έγινε από τον Σκώτο καλλιτέχνη James Skene («Μνημεία και Τοπία της Ελλάδος» 1838-1845), στο χρονικό διάστημα από το 1838-1845, που βρισκόταν στην Ελλάδα και φιλοτέχνησε διάφορες υδατογραφίες με τα μνημεία της αρχαιότητας. Έχουν αποτυπωθεί εδώ, τα ερείπια του ναού, διάφορα αρχαία αρχιτεκτονικά μέλη διάσπαρτα στον λοφίσκο και το «Λιοντάρι» όπως το ονομάζει ο ζωγράφος, στην θέση που προαναφέραμε.

Το ερέθισμα για την έρευνα στο χώρο, έδωσε εκτός από το λιοντάρι, και η ύπαρξη επιφανειακών αρχαίων λειψάνων, κυρίως ογκολίθων, κατά μήκος της δυτικής πλευράς του λοφίσκου, για τα οποία μάλιστα η διακεκριμένη αρχαιολόγος της Γερμανικής Αρχαιολογικής Σχολής κ. Ursula Knigge, είχε διατυπώσει μία ιδιαίτερα ελκυστική θεωρία σε άρθρο της που δημοσιεύθηκε στα *Athenische Mitteilungen* του 1976¹⁰. Συγκεκριμένα η κ. Knigge, ύστερα από αυτοψία που έκανε στο χώρο, υπέθεσε ότι το λιοντάρι, θα πρέπει να ήταν τοποθετημένο μαζί με ένα άλλο αντιμέτωπο, μπροστά από έναν μνημειώδη ταφικό περιβόλο σχήματος Γ, η δυτική όψη του οποίου θα είχε μήκος 30 μ. Τμήμα αυτού του ταφικού περιβόλου πίστευε ότι είναι ορατός τοίχος στα ΝΔ του ναού, που αποτελείται από επτά (7) ορθογώνιους ογκόλιθους, κατακόρυφα τοποθετημένους στο έδαφος. Το μήκος του βόρειου σκέλους του περιβόλου δεν έγινε δυνατό να υπολογισθεί. Επειδή σύμφωνα με αυτά τα δεδομένα θα είχαμε να κάνουμε με κάποιο εξαιρετικά σημαντικό ταφικό μνημείο, καταλήγει, ότι εδώ θα πρέπει να βρισκόταν ο τάφος του Δημοσθένη (ως Παιανιέως) ή ότι το μνημείο κατασκευάστηκε αργότερα από τον Αντίπατρο προς τιμήν του Δημοσθένη.

Αλλά ένα ακόμα ενισχυτικό στοιχείο για την ύπαρξη αρχαίου νεκροταφείου στην περιοχή, είναι η μαρμαρίνη σαρκοφάγος του 4ου π.Χ. αι. (2 Φωτογρ.), που αποκαλύφθηκε σχετικά πρόσφατα, το 1981, όταν γινόταν η διάνοιξη του δρόμου που οδηγεί στην είσοδο του εργοστασίου της ΔΕΗ. Η σαρκοφάγος (διαστ: 2,30Χ0,83 ύψος: 0,68 και πάχ. τοιχ: 0,12 μ.), που φαίνεται ότι ήταν συλημένη αφού το σαμαρωτό κάλυμμά της ήταν σπασμένο σε τρία κομμάτια, βρέθηκε σε απόσταση 30 μ. περίπου, ΝΔ του λιονταριού και σε βάθος γύρω στο 1,60 μ. από την επιφάνεια του εδάφους. Στο εσωτερικό της δεν υπήρχαν παρά μόνο τα οστά του νεκρού διαταραγμένα και ένα βαλσαμάριο του τέλους του 4ου αι. π.Χ.

Η ανασκαφή ξεκίνησε με την αποκάλυψη του ορατού τμήματος του τοίχου στο Ν άκρο του υποτιθέμενου ταφικού περιβόλου, που καλυπτόταν εντελώς από πυκνή βλάστηση σχοίνων και πουρναριών και σωρούς σκουπιδιών και φερτών μπάζων. Το τέλος των εργασιών είχε απρόσμενα αποτελέσματα, ανατρεπτικά των μέχρι τώρα θεωριών, (3. Φωτογρ.), αφού αποκαλύφθηκε τμήμα ορθογώνιου κτίσματος για την τοιχοδομία του οποίου χρησιμοποιήθηκαν μεγάλοι ογκόλιθοι σε β' χρήση, στερεωμένοι κάθετα στο

έδαφος και με μικρούς αργούς λίθους χωρίς συνδετικό υλικό που έκλειναν τα μεταξύ τους κενά. Ο εγκάρσιος τοίχος του χώρου ήταν χτισμένος με ακανόνιστους ογκόλιθους, που ενισχύονταν εξωτερικά από στρώμα αργολιθοδομής. Η υποθεμελίωση ήταν υποτυπώδης χωρίς μέριμνα για σταθερότερη στήριξη των τοίχων.

Ο χώρος στο εσωτερικό του είχε ανασκαφεί λαθραία μέχρι βάθους 2μ. περίπου και μετά είχε μπαζωθεί με πολλά κυβικά λίθων. Η κεραμεική που συγκεντρώθηκε από τον χώρο αυτό, αλλά και ο τρόπος του κτισίματος που απαντά συχνά σε κτίρια της βυζαντινής εποχής¹¹, μαρτυρούν μεν για την οψιμότητά του, αλλά δεν αφήνουν και καμμία αμφιβολία για την χρησιμοποίηση αρχαίου υλικού, που είτε μεταφέρθηκε από κάποιο κοντινό τόπο είτε υπήρχε εδώ και μετασκευάστηκε εξ ολοκλήρου σε βυζαντινό κτίσμα.

Η συνέχιση της ανασκαφής, αποκάλυψε σε μικρό βάθος κάτω από την επιφάνεια του εδάφους, μέρος επιμήκους κτιρίου που κατευθύνεται από Β-N, (1 Φωτογραφία) και αποτελείται από δυο μακρόστενους χώρους κτισμένους στην εσωτερική πλευρά τοίχου, που είναι συνέχεια του τοίχου με τους ογκόλιθους που περιγράφηκε παραπάνω, αλλά διαφορετικής κατασκευής από αργούς λίθους, πλίνθους και λάσπη. Οι κατά τόπους εντοιχισμένοι ογκόλιθοι σε β' χρήση και εδώ, επειδή υπερείχαν των άλλων λόγω μεγέθους, έδωσαν επιφανειακά την εντύπωση μεγάλου τείχους.

Ο πρώτος προς Ν χώρος για τον οποίο έγινε ήδη λόγος, (διαστ: 8x3, 50 μ.) έχει είσοδο στην Α πλευρά του, όπου σώζεται το κατώφλι δίφυλλης πόρτας (πλ: 1,40 μ.) με τις δυο οπές των στροφών. Το εσωτερικό των τοίχων διέτρεχε στενό «πεζούλι» που θα πρέπει να χρησιμοποιεί είτε ως κάθισμα είτε για την τοποθέτηση διαφόρων σκευών. Λείψανα του τοιχαρίου αυτού σώζονται στον δυτικό και νότιο τοίχο του χώρου. Προς το βόρειο άκρο του χώρου, κτισμένοι μέσα στο έδαφος κάτω από το δάπεδο του δωματίου, υπάρχει μεγάλη απιόσχημη πιθόκτιστη δεξαμενή, σωζόμενη σε πολύ καλή κατάσταση (βλ. φωτογρ. 4).

Παχύ υδραυλικό κονίαμα εξασφάλιζε την στεγανότητα του εσωτερικού της, ενώ το χείλος της που βρισκόταν στην επιφάνεια του δαπέδου, φέρει πλατύ κτιστό αυλάκι για την συγκράτηση του υγρού που αντλείτο απ' αυτήν. Δυο μικρές πρόχοι που βρέθηκαν στο δάπεδο In Situ φαίνεται ότι χρησιμοποιούντο στην δεξαμενή.

Οι διαστάσεις της είναι: ύψ: 2,20 μ. πλ.πυθμ. 1,48 μ. και χείλ: 0.80 μ. Επειδή στον χώρο αυτό δεν υπήρχε το μεγάλο πλήθος των κεραμίδων από την κατάρρευση της οροφής, που παρατηρήθηκε στα άλλα δωμάτια του κτιρίου, πιστεύω ότι θα πρέπει να ήταν υπαίθριος, γεγονός με το οποίο συνηγορεί η ιδιότυπη τοιχοδομία και η μεγάλη έκτασή του. Ο δεύτερος χώρος (διαστ: 6x3 μ.) δεν επικοινωνεί άμεσα με τον διπλανό του αλλά έχει επίσης στην Α πλευρά του μονόφυλλη πόρτα (πλ: 0,78 μ.) με τοξωτό ανώ-

φλι, όπως φαίνεται από τα τμήματα του περιθωρώματος από ξεστή πέτρα που διασώθηκαν.

Έξω από το δωμάτιο, σχεδόν σ' επαφή προς τον ανατολικό τοίχο, αποκαλύφθηκε σκελετός νεκρού, τοποθετημένου στο έδαφος με το κεφάλι προς Δ και τα χέρια σταυρωμένα στο στήθος.

Συμπληρωματική ανασκαφική έρευνα που έγινε προς Β, στη νοητή ευθεία του κτίσματος (5 φωτογρ.) αποκάλυψε έναν ακόμη επιμήκη χώρο παρόμοιας κατασκευής (διαστ: 2,85 x 6,05 μ.) προφανώς μαγειρείο, όπως έδειξε το στρώμα στάχτης πάνω στο οποίο ήταν τοποθετημένα στη θέση τους, πυρακτωμένα σκεύη (βρέθηκαν τρία IN SITU) καθώς επίσης μεγάλο πιθάρι και δύο πιθοειδή ορύγματα για την αποθήκευση καρπών, που είχαν ανοιχθεί μέσα στο φυσικό βραχώδες έδαφος. Μικρά πρόχειρα τοιχάρια, χτισμένα στο δάπεδο, χρησιμοποιούν για την προστασία των εστιών και των μαγειρικών σκευών.

Η υπόλοιπη έρευνα στο χώρο, περιορίστηκε σε δοκιμαστικές τομές με σκοπό τον εντοπισμό τυχόν αρχαίων λειψάνων και κυρίως αρχαίου νεκροταφείου που ήταν ο κύριος στόχος μας. Τομή που έγινε σε μικρή απόσταση μπροστά από τον ναό έφερε στο φως ισχυρά θεμέλια τοίχου στον οποίο είχαν και πάλι χρησιμοποιηθεί ογκόλιθοι σε β' χρήση (6 φωτογρ.). Προφανώς πρόκειται για τα θεμέλια του προγενέστερου βυζαντινού ναού του οποίου είναι επιφανειακά ορατός και ο τοίχος του ιερού πάνω στον οποίο έχει κτισθεί το ιερό της σημερινής εκκλησίας.

Σύμφωνα με γραπτές πηγές¹², η εκκλησία του Αγ. Νικολάου υπήρξε μετόχι της μονής του Αγ. Ιωάννου του Κυνηγού και χτίστηκε το 1592 μ.Χ., επισκευάστηκε δε το 1872 από κάποιον Ι. Θεοφιλάτο, ο οποίος τον αγόρασε σε ερειπίωδη κατάσταση. Έκτοτε έχει την μορφή στην οποία διασώζεται. Πιστεύω όμως, ότι οι πληροφορίες αυτές αναφέρονται στον ναό που είναι σήμερα ορατός και ότι τα θεμέλια που αποκαλύφθηκαν χρονολογούνται στον 12ο αι. μ.Χ., όπως και τα υπόλοιπα κτίσματα της ανασκαφής. Μπροστά από τον τοίχο αυτό, βρέθηκε τάφος κεραμοσκεπής, βυζαντινών χρόνων (μήκ: 1,92 μ. πλ: 0,40 μ.) όπου ο νεκρός ήταν τοποθετημένος με το κεφάλι προς Δ και τα χέρια διπλωμένα μπροστά του, ακτέριστος.

Οι τομές που έγιναν στην νότια πλευρά του Αγ. Νικολάου, αποκάλυψαν σε μικρό βάθος από την επιφάνεια του εδάφους, μέρος νεκροταφείου βυζαντινών χρόνων και δυο οστεοφυλάκεια (Ossuaria). Οι πέντε τάφοι που ερευνηθήκαν ήταν κεραμοσκεπείς, προσκολλημένοι στο Ν τοίχο του βυζαντινού ναού, με κατεύθυνση από Α-Δ και ανήκαν σε μικρά παιδιά. Στον ένα μάλιστα απ' αυτούς είχε γίνει ανακομιδή των λειψάνων δυο ακόμα βρεφών (τάφος 4) φαινόμενο συχνό της εποχής¹³. Τα δυο οστεοφυλάκεια¹⁴ είχαν κάτοψη ελλειψοειδή με κτιστά τοιχώματα, που άνοιγαν προς τα κάτω. Η κάλυψή τους γινόταν από μεγάλες ακανόνιστες σχιστόπλακες οριζόντια τοποθετημένες και χτισμένες με λάσπη. Η είσοδος ήταν από Α

και μάλιστα στο ένα από τα δυο έπρεπε να κατεβεί κανείς μια στενή σκάλα με τρία σκαλοπάτια για να μπει στον κυρίως θάλαμο (διαστ. Α: 1,85 μ. πλ:1,45 (0,60) και ύψος:1,45 μ. Β: 2,50x0,60(0,95) ύψος:1,10μ. πάχος τοιχωμάτων 0,55 μ.). Το δάπεδο από πατημένο χώμα καλυπτόταν σε ύψος τουλάχιστον 0,70 μ. από πλήθος ανθρώπινων οστών με τα κρανία συσσωρευμένα στο δυτικό άκρο του χώρου¹⁵. (7 Φωτογραφία).

Οι υπόλοιπες τομές που έγιναν έξω από την δυτική πλευρά του κτιρίου δεν παρουσίασαν ενδιαφέρον, γιατί από βάθους μόλις 0,60 μ. από την επιφάνεια του εδάφους αποκαλύφθηκε το φυσικό έδαφος από κίτρινο χώμα με ψιλό χαλίκι, χωρίς όστρακα.

Μόνο στην τομή που έγινε εκεί, όπου παληότερα βρισκόταν το λιοντάρι, βρέθηκε σχεδόν επιφανειακά, μέσα σε γκρεμίσματα του βυζαντινού τοίχου, τμήμα από το πίσω αριστερό πόδι του λιονταριού, που υπήρξε και το σπουδαιότερο εύρημα της ανασκαφής, πέρα από κάθε προσδοκία (σωζ. διαστ: ύψ: 0,42 μ. πάχ. άνω: 0,31-0,20 μ. πάχ. κάτω: 0,17-0,12 μ.)

Η διάταξη των κτισμάτων του βυζαντινού κτιρίου, θυμίζει τον χαρακτηριστικό τύπο του απλού μοναστηριακού συγκροτήματος, που είχε ήδη καθιερωθεί από το β' μισό του βου μ.χ. αι. και αποτελείται από δωμάτια που περιβάλλουν εσωτερική ευρύχωρη αυλή στο μέσον της οποίας βρίσκεται ο ναός, ελεύθερος γύρω-γύρω¹⁶. Η είσοδος (πυλών), θα πρέπει να ήταν προς Ν όπου υπάρχουν λείψανα κατωφλιού (πλάκα με οπή στροφέως). Προφανώς όμως θα πρέπει να υπήρχε και δευτερεύουσα πυλίδα (παραπόρτιον), ακριβώς απέναντι όπου σώζονται λείψανα κατωφλιού δίφυλλης πόρτας.

Ο πρώτος χώρος με τους πίθους αποθήκευσης, λαδιού κατά πάσα πιθανότητα, ο γνωστός πιθώνας¹⁷, ήταν αναπόσπαστο τμήμα κάθε μοναστηριακού συγκροτήματος που λειτουργούσε ως αυτόνομος οργανισμός. Το ίδιο απαραίτητα και συνήθη στις μονές ήταν και τα μαγειρεία και οι διάφοροι άλλοι χώροι αποθήκευσης τροφίμων, την επιμέλεια των οποίων είχε μοναχός που ονομαζόταν ωρειάριος¹⁸. Τα κελιά (ή κέλλαι) των μοναχών πιθανόν να καταλαμβάνουν τις άλλες πλευρές του κτιρίου, που δεν έχουν ακόμη αποκαλυφθεί. Δεν θα μπορούσαμε βεβαίως εδώ να μιλήσουμε για μοναστήρι με φρουριακό χαρακτήρα, αλλά για μετόχι μικρής έκτασης με επίκεντρο τον βυζαντινό ναό με το νεκροταφείο του.

Η κεραμεική που συλλέχθηκε ήταν πλούσια και εκτός από σκεύη καθημερινής χρήσης όπως χύτρες, γαβάθες και κανάτια υπήρχαν αγγεία με ωραία πολύχρωμη διακόσμηση, μία γαβάθα του τέλους του 12ου αι.¹⁹ (Φωτογρ. 8), μπώλ και πινάκια με χρωματιστό γάνωμα (9 φωτογρ.), πολλά όστρακα SGRAFFITO με κίτρινη ή πράσινη εφυάλωση¹⁰ (10 Φωτογρ) (αρχές του 12ου αι.) και όστρακα από αγγεία όπου υπήρχε συνδυασμός ζωγραφιστής με εγχάρακτη διακόσμηση. Επίσης εξωτερικά του μαγει-

ρείου, συλλέξαμε πολλά τεμάχια σοβάδων όπου διακρίνονται ίχνη τοιχογραφιών με μελανό και ερυθρό χρώμα πάνω σε λευκό βάθος.

Από την τομή στα θεμέλια της βυζαντινής εκκλησίας, εκτός από αρκετά τμήματα μονόλιθων κιόνων, βρέθηκε επίσης τμήμα μαρμάρινου αρχιτεκτονικού μέλους με κυμάτια (επιστύλιο), καθώς και τμήμα αρχαίας μαρμάρινης ληκύθου όπου διακρίνεται ανάγλυφη ανδρική μορφή στην γνωστή στάση της δεξίωσης.

Όπως είναι φανερό, μόνο μετά την ολοκλήρωση της αρχαιολογικής έρευνας στον λοφίσκο του Αγ. Νικολάου, θα μπορούσαμε να μιλήσουμε περισσότερο τεκμηριωμένα για τα βυζαντινά κτίσματα που αποκαλύφθηκαν και για την χρήση τους. Όμως το αρχαίο υλικό που ευρύτατα χρησιμοποιήθηκε εδώ σε β' χρήση, η αρχαία σαρκοφάγος σε μικρή απόσταση από τον χώρο της ανασκαφής το ανάγλυφο τμήμα της αρχαίας ληκύθου, τα ελάχιστα μελαμβραφή όστρακα και προ πάντων το επιβλητικό λιοντάρι της Κάντζας, είναι αδιάφυστοι μάρτυρες της ύπαρξης αρχαίου νεκροταφείου στην περιοχή, που ίσως κάποτε έλθει στο φως.

Τελειώνοντας, από την θέση αυτή θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Δ/τή της ΚΔΕΠ-ΔΕΗ κ. Οικονομίδη που φρόντισε για την χρηματοδότηση της α' φάσης αυτής της ανασκαφής, καθώς και τον πρόεδρο της Κοινότητας Παλλήνης κ. Σμέρο, που ανέλαβε τα έξοδα της β' φάσης της ανασκαφής. Ευχαριστίες χρωστώ επίσης στον «Εξωραϊστικό σύλλογο Η ΚΑΝΤΖΑ» για το ενδιαφέρον και την συμπαράστασή του σε όλη τη διάρκεια της ανασκαφής.

ΞΕΝΗ ΑΡΑΠΟΓΙΑΝΝΗ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1) Ο χώρος δεν έχει κηρυχθεί Αρχαιολογικός.
- 2) Μ.Πετροπουλάκου-Ε.Πεντάζος: «Αττική. Οικιστικά στοιχεία-πρώτη έκθεση» θέσεις X7-Y4 και X8-Y4.
- 3) Ηρόδοτος 1.62-3.
- 4) MÖBIUS, AM 52 (1927), 162, BELL.XVIII. PEEK, AM 67 (1942), 24.
- 5) ΠΕΝΤΑΖΟΥ ό.π. X7-Y4 θέση 20 σελ. 145.
- 6) U.KNIGGE: «ZUM LÖVEN VON KANTZAS», AM 91 (1976) σ. 167 κ.ε.
- 7) Δ.Γ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ: «Ιστορία Αθηναίων» Τόμος Α' σελ. 215.
- 8) MILCHHÖFER, TEXT II, (1883) 31, εικ. 8, KARTEN BL.IV.
- 9) DODWELL I, 1819 σελ.524.
- 10) ό.π. σελ. 167 κ.ε. Πιν.58-62.
- 11) Λείψανα βυζαντινής εκκλησίας δίπλα στον σύγχρονο ναό της Ζωοδ. Πηγής στην λεωφόρο Βουλιαγμένης. Ι. Τραυλός: «Ευρετήριον αρχαίων, Μεσαιωνικών και Νεωτέρων Μνημείων και Αρχαιολογικών χώρων».
- 12) Γ.Δ.ΧΑΤΖΗΣΩΤΗΡΙΟΥ: «Ιστορία της Παιανίας και των Ανατολικά του Υμηττού περιοχών 1205-1973» Αθήνα 1973 σελ. 212, όπου αναφέρεται η επιγραφή: «Ανι-σπορήθη ο θεός και πανσεβάσμιος ναός του Αγ. Νικολάου δια συνδρομής Ιερέω

- Ιωάννου του Χ(αλκου) πρωτοπαπά Αθηνών διὰ εξόδου δε Πουλιτημένου Ανδρανού. Ιω. Πισπιλή, Ιω. Κελέκα, Αθανασίου Καταλυτή, Ιω. Καταλυτού, Μανόλη και Αποστόλη Γεωργίου Κοροβέκη και Αντωνίου... ΖΡ (7100=1592 μ.Χ.) έτος μγνί Μαρτίω ιθ'».
- 13) Ν.ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ: «Ανασκαφή της Βασιλικής του Αγίου Αχιλλείου». Δ' τόμος της Επιστημονικής επετηρίδος της Πολυτεχνικής Σχολής Θεσ/νικης 1972. σελ. 99 εικ. 19.
— Α.Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΣ: «Παλαιαί Χριστιανικαί και Βυζαντιακαί ταφαί εν Θήβαις» ΑΔ 10, 1926, σελ. 126.
- 14) ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΣ ό.π. σελ. 135 όπου αναφέρεται ότι σε βυζαντινό νεκροταφείο της Θήβας, χρησιμοποιήθηκαν ως οστεοφυλάκεια μυκηναϊκοί θαλαμοειδείς τάφοι.
- 15) ό.π. Η συνήθεια των ταφών στις αυλές των εκκλησιών είχε επικρατήσει από τον 9ο μ.Χ. αι.
- 16) Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ: «Μοναστηριακή Αρχιτεκτονική» 1958 σελ. 27.
- 17) ό.π. σελ. 75.
- 18) ό.π. σελ. 75.
- 19) HESPERIA II, 1933 σελ. 323 εικ. 18, α, ε, f τα οποία χρονολογούνται αργότερα από τα αγγεία με καλή διακόσμηση SCRAFFITO.
- 20) ό.π. σελ. 310-311 εικ. 7β, c, e και 8. Αρχές 12ου αι.
CORINTH XI, Πιν. XXXIX, d, No 989, και g, No 954 και Πιν. XLI, e, l, αρχές 12ου. Ευχαριστώ την κ. Αγ. Χαριτωνίδου για την βοήθειά της σε θέματα βυζαντινής κεραμεικής.

Summary

LES FOUILLES A KANTZA DE PALLENE

Les fouilles à Kantza de Pallène, qui ont été effectués cet été ont révélé les fondations d'une église byzantine avec un cimetière a son côté Sud ainsi que lew reliques d'un bâtiment du 12 ème siècle après J.C.

Il s'agit probablement d'un groupe d'édifices conventuels qui se compose de chambres situées autour d'une cour avec l'église au centre.

Les blocs de pierres anciennes qui ont été utilisées en second usage au bâtiment byzantin, la découverte antérieure d'un sarcophage du 4ème siècle av.J.C. en marbre à une distance de 30m vers l'Ouest, ainsi que le fameux lion de Kantza, témoignent l'existence à l'endroit d'un ancien cimetière qui un jour sera peut être découvert.

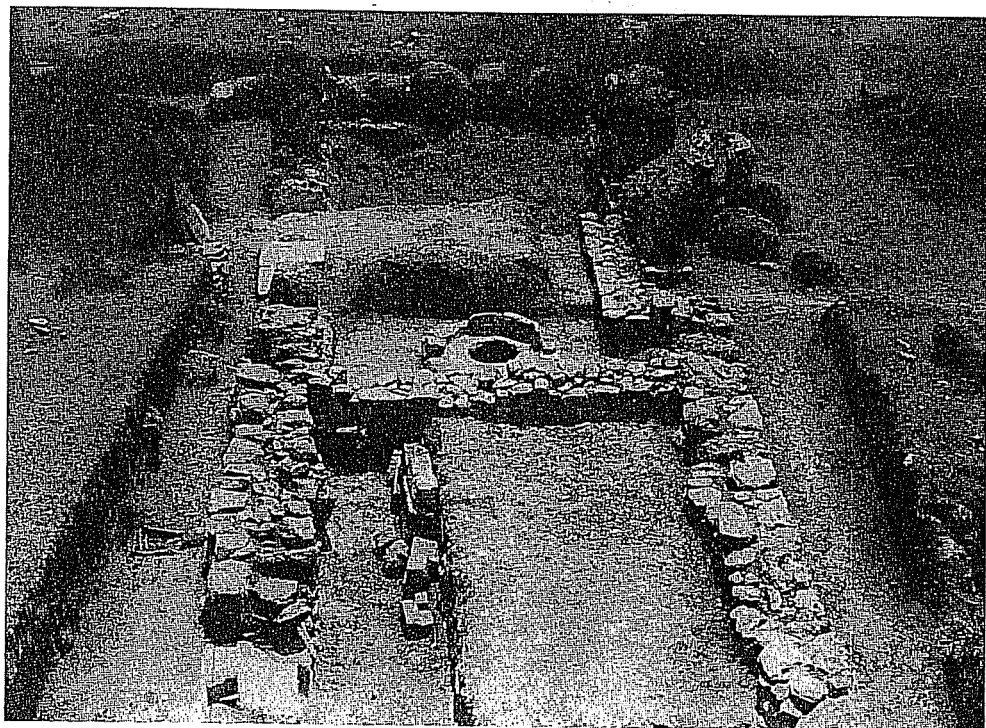
XENI ARAPOGJANNIS

ΕΙΚΟΝΕΣ

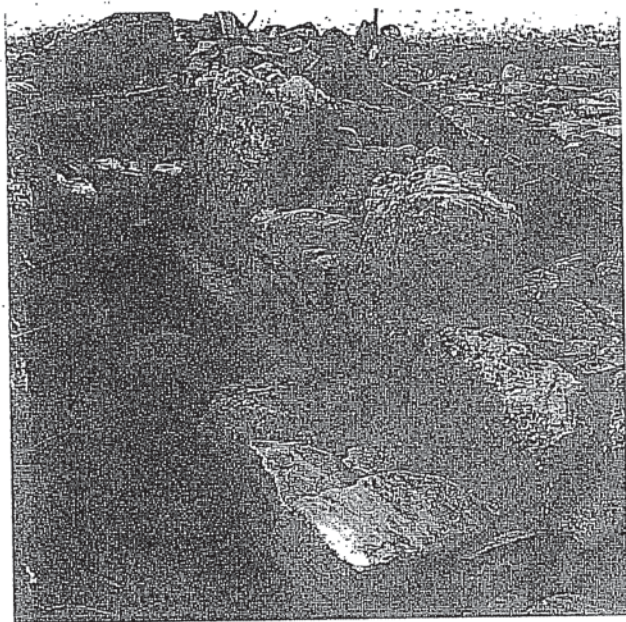

1. Ο ναός του Αγ. Νικολάου με το λιοντάρι της Κάντζας.
2. Μαρμάρινη σαρκοφάγος.

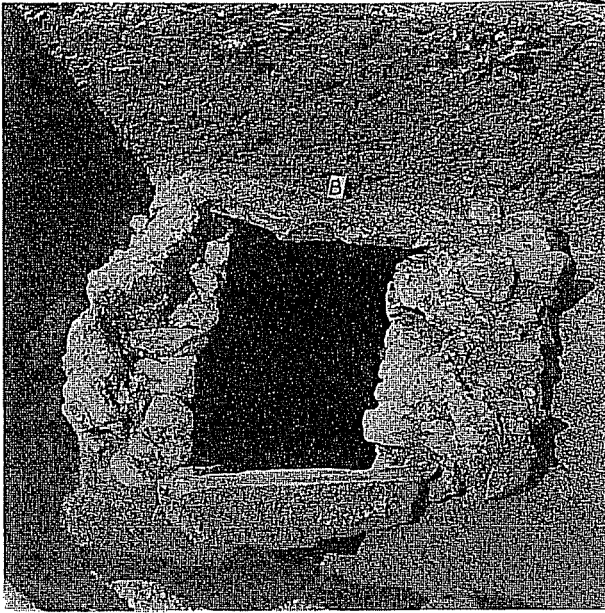

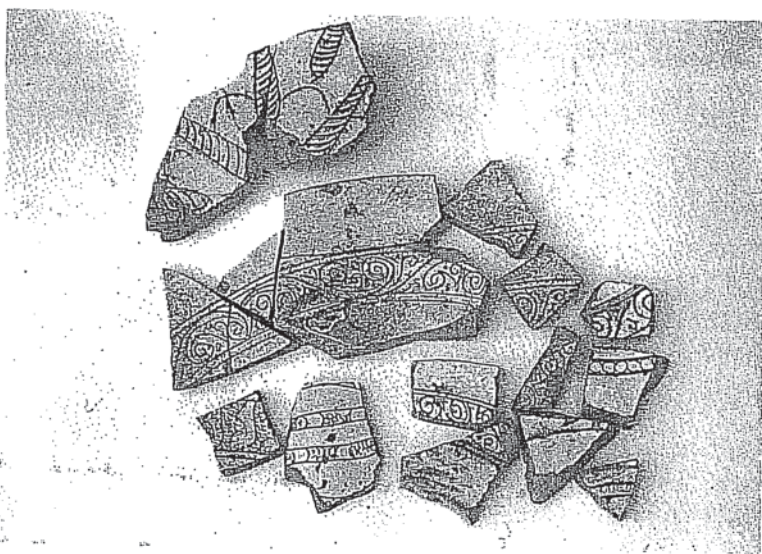
3. Ορθογώνιοι ογκόλιθοι κάθετα τοποθετημένοι σε β' χρήση στον χώρο Α.
4. Κάτοψη του Ν τμήματος του βυζαντινού κτιρίου.

5. Κάτοψη «μαγειρείου».
6. Άποψη από Δ, των θεμελίων βυζαντινού ναού.

7. Οστεοφυλάκειο Β, μετά τον καθαρισμό.
8. Γαβάθα του τέλους του 12ου αι. μ.Χ.

9. Μπώλ και τμήμα πινακίου.
10. Όστρακα SGRAFFITO.